

१००५

अथ विनिश्चय
धर्म पद्याय

अथ विनिश्चय
धर्म पद्याय

४६५

श्रीः

९

धर्मोऽर्थविनिश्चयधर्मपर्यायप्रानंरुः॥ रगवानाहः॥ कथासोहिद्रु
वाऽर्थविनिश्चयानामधर्मपर्यायः॥ यश्चकं पंचस्कंधः॥ पंचपादानस्कंधः॥ अष्टाद
शध्यातवः॥ ॥ द्वादशायतनानिः॥ द्वादशांगप्रतीत्यसमूहादः॥ चत्वार्यसत्त्वानिः
॥ ॥ द्वाविंशतिद्विधाधिः॥ चत्वारिध्मनानि॥ चत्वारिध्मविहाराः॥ चतुष्टयः प्रतिसं
विदः चतस्रः समाधिखवनाः॥ चत्वारिस्मृत्युपस्थानानिः॥ चत्वारिस्मृत्युहना
धिः॥ चत्वारिअदिपादाः॥ पंचैन्द्रियाणिः॥ पंचवेलानि॥ सप्तवाधगमनिः॥ आर्याष्टा
गमार्गः॥ धाउधकात्रानापा नानुस्मृतिः॥ चत्वारिध्मतापत्यज्ञानिः॥ द्वादशकथगग
वलानिः॥ चत्वारिध्मवद्यानिः॥ चतस्रः प्रतिसंविदः॥ अष्टादशवैदिकवृद्धधर्माः॥ द्वा
विंशत्यहापूषलरुधनिः॥ अष्टीत्यनूयंजनानिः अयंरिद्रुवाऽर्थविनिश्चयधर्म

ध.य.

९

[illegible]

श्री. व.
२

गनं॥ नृपमध्मस्मिकमायगनं॥ अथमध्मस्मिकमायगनं॥ अथमध्मस्मिकमायगनं॥ अथ
 धमध्मस्मिकमायगनं॥ गंधवाक्कमायगनं॥ जिह्वध्मस्मिकमायगनं॥ वसवाक्कमाय
 गनं॥ कायोध्मस्मिकमायगनं॥ स्यध्मस्मिकमायगनं॥ मनध्मस्मिकमायगनं॥ धर्मा
 वाक्कमायगनं॥ इमानि हि हवः उच्यंते द्वादशायगनानि॥ अथ हि हवः कर्मभावाद्भाग
 यनिष्पत्सम्पदाद॥ ॥ अविद्याप्रत्यया संस्कारः संस्कारप्रत्ययं विह्वानं॥ विह्वानं प्र
 त्ययं नाम वृषं॥ नाम वृषप्रत्ययप्रणयगनं॥ प्रणयगने प्रत्ययः स्यर्धः॥ स्यर्धप्रत्यया
 वेदना॥ वेदने प्रत्ययान्तरं॥ अन्तरप्रत्यया उपादानं॥ उपादाने प्रत्ययान्तरं॥ अन्तरप्रत्यया
 गजाति॥ जातिप्रत्यया जवामवर्धं॥ अकपे विदवः॥ खदीर्मेन स्थापयासाः संरुक्त्वमेवम
 स्य कवलस्य महतोः॥ खस्त्रं धस्य समूदया रुवति॥ अविद्यानिबाधसंस्कारनिबाधः॥ सं
 स्कारनिबाधविह्वाननिबाधः॥ विह्वाननिबाधनाम वृषनिबाधः॥ नाम वृषनिबाधद्वज

प.य
२

यकननिवाधः॥षण्यकननिवाधस्पर्धनिवाधः॥स्पर्धनिवाधददनानिवाधः॥विदनानि
वाधरूक्कनिवाधः॥रूक्कनिवाधइषादाननिवाधः॥उषादाननिवाधइवननिवाधः॥रुवनि
निवाधऊकिनिवाधः॥ऊकिनिवाधऊजामवधः॥अकपविदवइःस्वदोर्मनस्थायायासानि
वृध्यते॥ ॥उवमस्यकेवलस्यमहताइःस्वस्कंधस्यनिवाधरूक्क॥ ॥रूक्कग
माअविश्यायतस्यवोक्तूअरूकनः॥अयवान्कअरूकनः॥पूर्वायवान्कअरूकनः॥पूर्वायवा
न्कअरूकनः॥अव्वात्मअरूकनः॥वहिर्यअरूकनः॥अव्वात्मवहिर्यअरूकनः॥कर्मध्ररूकनीवि
पाकइरूकनः॥कर्मविपाकइरूकनः॥सूक्तइरूकनः॥इष्टकइरूकनः॥सूक्तइष्टकषूव
र्भय्ररूकनः॥हतावरूकनः॥रूलइरूकनः॥हिउरूलइरूकनः॥हनूसमत्यप्रसूधर्मय्ररूकनः
प्रकीत्यसमूपादइरूकनः॥प्रकीत्यसमूयप्रसूधर्मय्ररूकनः॥वृजइरूकनः॥धर्मइरूकनः॥

श्री. ध.

३

संघश्चान्नं ॥ ३ ॥ श्वश्चान्नं ॥ समुद्रश्चान्नं ॥ निमग्नश्चान्नं ॥ मार्गश्चान्नं ॥ कृष्णश्चान्नं ॥
अकृष्णश्चान्नं ॥ कृष्णलोकश्चान्नं ॥ कृष्णलोकाश्चान्नं ॥ सावयश्चान्नं ॥ अनवयश्चान्नं ॥
सावयानवयश्चान्नं ॥ सविक्कयश्चान्नं ॥ असविक्कयश्चान्नं ॥ साविक्कयसिक्कय
श्चान्नं ॥ सासुवेक्कयश्चान्नं ॥ अनासुवेक्कयश्चान्नं ॥ सासुवानासुवश्चान्नं ॥
ससुक्कयश्चान्नं ॥ अससुक्कयश्चान्नं ॥ संसुक्कयश्चान्नं ॥ असंसुक्कयश्चान्नं ॥ अग्निसुक्कयश्चान्नं ॥
अनाग्निसुक्कयश्चान्नं ॥ प्रसुक्कयश्चान्नं ॥ अग्निसुक्कयश्चान्नं ॥ असुक्कयश्चान्नं ॥
वासुक्कयश्चान्नं ॥ प्रथमश्चान्नं ॥ अथवा ॥ अथवा ॥ अथवा ॥ अथवा ॥ अथवा ॥
कावमियसुक्कयश्चान्नं ॥ अविद्याप्रत्ययासंस्काराश्चान्नं ॥ संस्काराश्चान्नं ॥
॥ प्रथमः संस्कारः ॥ कायसंस्कारः ॥ १ ॥ वाक्संस्कारः ॥ २ ॥ मनसंस्कारः ॥ ३ ॥ श्वः

प. यः

३

गुरुकायसंस्कारः करुमः ॥ आश्वासः प्रश्वासः कायकाश्रयधर्मः ॥ कायनिष्ठितः काय-
प्रतिबंधः कायनिष्ठित्यवर्तुः ॥ तस्मादाश्वासः प्रश्वासः कायसंस्कारः ॥ ॥
वाकसंस्कारः करुमः ॥ विरुचकपित्तविवाचयित्वाः वाचराश्रयधर्मः नाविरुचकपित्ता ॥ नावि-
चार्यतस्माद्विरुचकविवाचावाकसंस्कारः ॥ ॥ मनःसंस्कारः करुमः ॥ वक्तृस्यथावेत-
ना ॥ विरुच्यपागता - यावेतन ॥ वेतसिकोक्षधर्मविरुचिनिष्ठित्यवर्तुनिष्ठि-
त्यवर्तुः ॥ तस्माद्वेतनामनःसंस्कारः ॥ ॥ संस्कारप्रत्ययविह्वानमिति ॥ ॥
विह्वानं करुमः ॥ ॥ विह्वानकाया ॥ करुमः ॥ ॥ कथं ॥ ॥ वद्विह्वानं ॥ ॥ ॥ विह्वानं ॥
॥ ॥ विह्वानं ॥ ॥ विह्वानं ॥ ॥ कायविह्वानं ॥ ॥ मनाविह्वानं ॥ ॥ ॥ मयविह्वानका-
या ॥ ॥ विह्वानप्रत्ययनामद्वयमिति ॥ ॥ कथंतामद्वयनाम ॥ ॥ ॥ चत्वारोऽपि नः स्तंभः

श्री धः

४

कतमेवलायः॥विदनास्कंधः संरुस्कंधः॥संस्कायस्कंधः॥विज्ञानस्कंधः॥ ॥ॐदंता
मनूपंकनमन॥यत्किंविद्रूपंनचत्वाविःमहारुतानि॥वत्वाविचमहारुतान्युपादाय॥
तद्यथा॥पृथिवीधरु॥आयुधरुः॥निर्जोधरुः॥वायुधरुः॥ ॥पृथिवीधरुःकनमः॥
यद्रुतत्वंकर्कषत्वंच॥ ॥आयुधरुःकनमः॥यद्रुतत्वंमहिष्यन्दनत्वंच॥ ॥निर्जो
धरुःकनमः॥यद्रुतत्वंपनिपाचनत्वंच॥ ॥वायुधरुःकनमः॥यदाकूचनःप्र
सानधलघुसमूर्दीनधत्वंच॥ ॥यदिदंरूपंपूर्णकंतामःरुद्रहयमकशाहिषियना
मनूपमिच्छुचरु॥ ॥नामनूपप्रत्ययंषणायनमिति॥ ॥षणायननंकनमन्॥
चद्रनायननं॥अनायननं॥घ्राधायननं॥जिह्वायननं॥कायायननं॥मनत्रायननं॥
ॐदमूचनंषणायननं॥ ॥षणायननं॥प्रत्ययस्यर्षं॥ ॥स्यर्षःकनमः॥ष

प.य.

४

उत्सर्गकायाः चक्षुःसंस्पर्शः॥८॥ अहं संस्पर्शः॥ घ्राणसंस्पर्शः॥ जिह्वासंस्पर्शः॥ कायसंस्पर्शः॥ मनः
संस्पर्शः॥ ॥ स्पर्शप्रत्ययावेदना॥ वेदनाकरमा॥ षड्वेदन॥ करमाषट्॥ ॥ चक्षुःसं
स्पर्शजवेदनाः॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वासूखाश्च॥ अहं संस्पर्शजवेदना॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वा
सूखाश्च॥ घ्राणसंस्पर्शजवेदना॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वासूखाश्च॥ ॥ जिह्वासंस्पर्शजवेद
नाः॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वासूखाश्च॥ कायसंस्पर्शजवेदना॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वासूखाश्च॥ म
नःसंस्पर्शजवेदना॥ सूखाश्ः स्वाशूश्ः स्वासूखाश्च॥ ॥ अयमव्यक्तवेदना॥ ॥ वेदनाप्रत्य
यारूपका॥ करमारूपका॥ षड्वेदनारूपका॥ कायारूपका॥ करमव्यक्तं॥ ॥ व्यक्तरूपका॥ अव्यक्तरूपका
गंधरूपका॥ रसरूपका॥ स्पर्शरूपका॥ धर्मरूपका॥ ॥ रूपकाप्रत्ययमुपादानं॥ उपादा
नं करमम्॥ चत्वारोपादानानि॥ ॥ करमोपादानं॥ रूपकोपादानं॥ अलिखितोपादा

शी. ध.

५

नं॥ अस्मवेदनोपादानं॥ उपादानप्रत्ययोरुव००ति॥ रुवककमः॥ उपाख्याः॥ ककमकयः
कामरुवः॥ नृपरुवः॥ अन्वपरुवः॥ ॥ कयकामरुवककमः॥ कयथा॥ नवकाः॥ किर्यं
व॥ प्रकाः॥ असूनाः॥ षट्कामाववनादेवाः॥ ॥ कयथा॥ अश्वमहानवकाः॥ ककमः॥ श्वो
कयथा॥ उक्तामहानवकाः॥ संजिविः॥ कालसूत्रः॥ संघातः॥ दौवभोवधो॥ कयनः॥ यताय
नः॥ अवीनिष्ठ॥ ००तिमहानवका॥ ॥ कयथा॥ अर्वद॥ निर्वदं॥ अष्टः॥ हरुवः॥ हरु
वः॥ उत्पलः॥ यमः॥ महाप्रमः॥ ॥ ककमैवदुदेवाः॥ चारुर्महाकायिकादेवाः॥ जायस्ति
॥ यामाः॥ रुषिकाः॥ निर्माधनकयः॥ पवननिर्मितवधवर्गिनोदेवाः॥ ॥ कयपरुवः॥ क
कमः॥ कयथा॥ ॥ वृक्षकायिकाः॥ वृक्षपूर्वाहिताः॥ महावृक्षधः॥ पवित्राः॥ अयमा
धराः॥ अरास्वनाः॥ पवित्राः॥ अयमाधराः॥ अरुक्ताः॥ अनरुकाः॥ पृथ्वप्रसवा

प. य.

५

वृहत्कलाः॥ अवृहा॥ अरुपा॥ अदृहा॥ सदर्शना॥ अकनिष्ठा॥ इति॥ ॥ अनुपपन्नः कर्मः
॥ नयथा॥ आकाशं नान्यायकनं॥ विह्वलानं नान्यायकनं॥ अकिंचन्यायकनं॥ नेवसंहतानां संहतयक
नं॥ अनुपपिधं देवानां चिह्नमाह मध्यायिनाः बहुविधाः उपपत्तिनयमव्यक्तं॥ ॥ उपादान
प्रत्ययोरुवः॥ रुवप्रत्ययाकारिविधि॥ जातिकर्मा॥ ॥ यकिषां कषां सत्त्वानां कस्मिन्सु
स्मिन्सत्त्वनिकाय॥ जातिसंजातिवक्रानि बहिनिवृद्धिः स्कंधानां प्रादुर्भावः॥ आयकनानां प्र
तिलंशः॥ जीविकन्द्रियस्था रुवाः निकायसखगतायास्समा॥ ॥ यत्तु खालित्वं पालित्वं॥ व
लीप्रच्यवता॥ जीर्धता॥ उग्रता॥ कुक्षरागपानसीवकता॥ खन्खन्ध्वेसप्रध्वेसकध्वे॥ मि
लकालोपहतगमयतापूनकः प्राक्कलनकायता॥ दध्वावसृष्टता॥ इन्द्रियाधैपनियोकः पविश
दः॥ संरुजाधैपूनधीयखवाजर्जनीखवः॥ धन्वत्वं मन्वत्वं हानिः पविहाधिवियमव्यक्तकनाः

[illegible]

श्री. ६.

7

पानं ककुं पीतमिति । सक्तस्य हि घृण्विधेः षष्ठमप्यदिष्टं षष्ठमप्यदिष्टं ॥ एवमेव जातूदिम
हाकलसंतापिनासाधवः महाचिह्नं हि षष्ठं महाकावृद्धिकं नार्थः गथागतमेव संकल्पः खड्ग
नापहं धर्मं पृच्छय ॥ कथं ह गवानिदानं समुद्रया खमोखायः अर्थांश्च गमामागं महोषधं धर्मं
कनं निर्वाहमप्यदिष्टं ॥ कृष्णं वाप्यनं मार्गं खवयन्नविद्वानासर्वदः खड्गयमवाप्य निर्वाधपु
नं गत्वाप्यनिर्वाहं मवाप्नोति ॥ एतानि खलु हि द्ववद्वत्वार्यार्यसत्यानि ॥ ॥ कथं हि द्ववः
कथं सः अर्थांश्च गमामागः ॥ कथं ॥ ॥ सम्यग्दृष्टिः सम्यक् संकल्पः ॥ सम्यक् वाकः ॥ सम्य
क् कृतः ॥ सम्यग्गर्जविः ॥ सम्यग्वायामः ॥ सम्यक् स्मृतिः ॥ सम्यक् समाधिविधिः ॥ ॥ कथं
हि द्ववः कथं मासम्यक् कथं ॥ अस्मायं लोकाश्चिपेव लोकाश्चिपेयिता ॥ अस्ति दन्तमस्ति न
दुर्गं अस्ति निष्ठा निष्ठा सुकृण इच्छतां कर्म धर्मं हलविपाकः ॥ सन्ति लोकाः सम्यग्गताः सम्य

य.य.
१

कृप्रतिपन्नाः ॥ अंरिहवः सम्यक्कृष्टिः ॥ ॥ सम्यक्कृत्यः कर्मा ॥ बुद्ध्यादिपविश
 मितं दानं धीलं च ॥ वक्त्रवर्णादिपविधो मितं ॥ अंरिहवः सम्यक्कृत्यः ॥ ॥ सम्यक्कृत्यः
 कर्मा ॥ ॥ अंरिहवः प्राबुध्या नृतये धूय संरिन्न प्रलापवर्जिता अनमृगवागियमूय
 न सम्यक्कृत्यः ॥ ॥ सम्यक्कर्माः कर्माः ॥ ॥ कायवाक्चतसादधकृष्टलेषु कर्म
 पथेषु व्यापारः ॥ ॥ कृष्टकायिकं विविधं प्राणिनां पाताददकृष्टदानात्काममिथ्यावावा
 द्विवर्ति ॥ ॥ वाविकं चतुर्विधं ॥ अनृगया नृयपये सूर्य संरिन्न प्रलापाद्विवर्ति ॥ ॥
 मानसिकं विविधं ॥ अरिध्या व्यापादमिथ्यादृष्ट्या विवर्ति ॥ ॥ कृष्टप्राधातिपातः कर्माः
 ॥ ॥ प्राधीवरुवर्ति ॥ प्राधिसंसीदरुवर्ति ॥ वक्त्रवर्णादिपविधो मितं ॥ जीविना अप
 भ्रामयति ॥ अयमूय नरिहवः प्राधातिपातः ॥ अल्पप्रमादो ददृष्टश्च ॥ अष्टाधिव

श्री. ध.
८

धः॥ ॥ गुरु अदत्तादानं कर्म॥ ॥ स्वयं विरुस्य पदद्वयसीकवधमदहूदानं॥ अ
न्यत्र मातापिरु अरु स्वजनमिष्टद्वयस्य स्वयस्यानूपवाधितो ग्रहनादहूदानं॥ ॥ गुरु
काममिथ्यावाचकर्मः॥ ॥ पत्रस्त्रीसुपरीणारु गुरुवाजा मातापिरु बक्षितानामथवा इ
स्तानगम्यादक्षकालेषु विप्रतिपत्तिः कायिकमवधि विधः॥ ॥ अर्चनं कर्म॥ ॥
साक्षिप्र स्वरूपथरुतानुविगतवचनमनृत. मनहितावा. अर्हन्मिति. यविहास्यवेसुमिद
मूच्यते अर्चनं॥ ॥ अर्चनं कर्म॥ ॥ अर्चनसर्वतवारुदकवधवचनं येषु न्यं॥ ॥ पा.
न्यं कर्म॥ ॥ पत्रः स्वचिकीर्षायिदनिमृवचनश्चावधः स्वमस्परुवलिप्तनयावु
द्राययदनिमृवचनश्चावधं कियते कस्याव्यं॥ ॥ संहितप्रलापः कर्मः॥ ॥ वा
जकथा. योनिकथा. गुरुकथा. मयकथा. मृकथा. आख्यायिकाकथा. तत्रायमूच्यते संहि
तप्रलापः॥ ॥ वाचिकमवचरुविधं॥ ॥ अर्चनं कर्म॥ ॥ पत्रद्वयसीकनसाहू

प. य.
८

यान्यस्य द्वाधिगानि मम स्य विंतीयमव्यक्तं अहिम्ना ॥ ॥ व्यापादककर्मः ॥ ॥ पञ्चस्य जीवि
रव्यपवापधमवदुदतयी उनादि विंतेनं अयमव्यक्तव्यापादः ॥ ॥ मिथ्यादृष्टिकर्ममाः ॥ ना
स्त्यं लोकानास्त्रियबलाकल्लादि पूर्ववत् ॥ ॥ नृत्मानसं विविधमियमव्यक्तमिथ्यादृष्टिः
॥ ॥ अयं सम्यग्जीवः कर्मः ॥ ॥ हिंसा नावरुकेरुनालयता नैमित्तिकत्वं नैयमित्तिकत्वं ला
रुनलारुयुक्तिकांशः ॥ ॥ सम्यक् जीवः ॥ ॥ कुरुनालयनादयः ॥ ॥ नृत्मानाकर्ममाः ॥
॥ ॥ हिंसा नपकिं दृष्ट्वा पर्येकमेव ध्यायति श्रुत्या गमयति निषीदति ध्यायति हिंसा नहमर्हन्ति
निलारुसत्कावाभरुविषयति ॥ ॥ अवमादिका कुरुने नृत्माना ॥ ॥ नृत्मानाकर्ममाः ॥ ॥
॥ ॥ हिंसा नपकिं दृष्ट्वा पर्येकमेव ध्यायति श्रुत्या गमयति निषीदति ध्यायति हिंसा नहमर्हन्ति
वर्गीति ॥ ॥ अवमादिका लयने नृत्माना ॥ ॥ नृत्मानाकर्ममाः ॥ ॥ हिंसा नपकिं दृष्ट्वा
पर्येकमेव ध्यायति श्रुत्या गमयति निषीदति ध्यायति हिंसा नहमर्हन्ति

सु. ध.

2

नलखर्क ॥ अलारुसकावचिरुस्युवदमानधामः ॥ ॐ दम्यर्कनेमिहिकत्वं ॥ ॥ गद्यनेष्यधि-
कनमः ॥ ॥ ॥ हिदुस्कावद्यप्रगृहपिधुपात्रं कलखर्कः दापयिहकामध्वः रुवगिः न यवुर्ग
अदानपेकथानिवयंगच्छति ॥ यूयमप्यदानपस्याव्यक्तं निवयगममिनः ॥ ॐ हि ॥ नमकरुयः
हीरुयः ॥ पिधुपात्रमनूपययच्छति कंवलक्ष्मपविशुक् ॥ ॐ दम्यर्कनेष्यधिकत्वं ॥ ॥ कदला
रुनलारुप्रतिकांक्षाकनमाहिदुस्कावदासीथनधनेव ॥ अरुमाननवीवनाधियोपकीय
उपासकस्यादक्षयति ॥ ॐ दक्ष निवयंवस्त्राधिदानपकिशालरामह ॥ ॐ हि ॥ ॥ कलड्डिया
निवस्त्राधिययच्छति नानियमिशुक् ॥ ॐ यम्यर्कहिदालोयनलारुप्रतिकांक्षा ॥ अ
यं हिदामिथ्वाजीविसुस्माद्विनिसम्यगाजीवः ॥ ॥ ॐ हखलहिदुवः उपासकस्य मि-
थ्वाजीवः कनमः ॥ ॥ विप्रविक्रयः ॥ ॥ ॥ अस्त्रविक्रयसखविक्रयः ॥ मयविक्रयः ॥
मांसविक्रयः ॥ अप्रवद्विक्रिलसर्षपपीठनं ॥ अयमूपासकस्य मिथ्वाजीवाइस्मादि

प.य.

۷

नकिञ्चयस्यगृह्णितवःसम्यग्भोजीवः॥ ॥सम्यग्वायामःकर्म॥ ॥अहिवादनवरु
लप्रभूपस्थानांजलिहामीवीकर्मकनधीयं॥अयम्व्यगृह्णितवःसम्यग्वायामः॥ ॥
सम्यक्स्मृतिःकर्ममाः॥ ॥ॐह्रस्वलह्रिद्वीह्रिद्वीःस्त्रियंदृष्टाउत्पन्नना(रावाक्काध्मा
मिकथाः॥अनीनयावधुशकानधयथारुदधीरेवति॥संयुस्मिन्काथकध्माधिन
खादनाजओमलंत्वकमांसमस्तिस्नायूसिमावृक्काद्वयं॥ मकशमाधययक्काधयः
अंजाधि॥अद्रुगृध्माधयकंयकृत्पूनिषंमधुस्वदःखकक॥सिंहानकावासालसी
कामकुभदःपिरुंस्त्रायापूयं(ध्माधिनंमेरुकलजंमूत्रावप्रसुवः॥पूर्ध्वनानापकावस्या
हुचिजिति॥ॐयम्व्यगृह्णितवःसम्यक्स्मृतिः॥ ॥सम्यक्स्मृतिःकर्ममाः॥ ॥
यत्ताविध्वनानि॥ॐह्रिद्वीह्रिद्वीविविकंकार्मःविविकंपापकेरुक्कालोधर्मःसविकर्कस
विद्वानंविद्वकजंपीतिसुखंयथमंभानंमूयसंप्रशविह्वति॥सविकर्कसविद्वानव्यपक्ष

श्री. ध.
१०

मादध्यात्मसंयमसादाच्चेतस संकोतिभावादवितर्कसविचारं समाधिजं प्रीति सुखं धिर्ताप्यध्यानमु-
पसंयमयविहरति ॥ स प्रीतिर्विरागोऽपेक्षको विहरति स्मृतः संयमजन्मं सुखं च कायेन प्रीति संवेद-
यते यत्तदाय्या चक्षतेऽपेक्षकः स्मृतिमात्सुखविहारी तृतीयं ध्यानमुपसंयमयविहरति ॥ स सु-
खस्य च प्रहारादुःखस्य च प्रहारात्पूर्वमेव च सोमनस्य दोर्मनस्य योरसंगमाददुःखा सुख-
मुपेक्षां स्मृतिपरि सुद्रं च तृथं ध्यानमुपसंयमयविहरति ॥ ॥ इमानि खलु भिक्षवश्च-
त्वारि ध्यानानि इयमुच्यते सम्यक् समाधिः अयमुच्यते भिक्षवः आर्योऽष्टांगो मार्गः ॥ ॥
द्वविंशतीन्द्रियाणिकतमाणि ॥ ॥ यदुतः चक्षुरिन्द्रियं श्रोत्रेन्द्रियं घ्राणेन्द्रियं जिह्वे-
न्द्रियं कायेन्द्रियं मनेन्द्रियं गुरुषेन्द्रियं दुःखेन्द्रियं सुखेन्द्रियं सोमनसेन्द्रियं दोर्मन-
सेन्द्रियं उपेक्षेन्द्रियं अङ्गेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं समाधिन्द्रियं स्मृतेन्द्रियं ज्ञानेन्द्रियं अ-
नाज्ञातमाज्ञास्यामीन्द्रियं आशेन्द्रियं आज्ञातावीन्द्रियं इमानि भिक्षव द्वाविंशतिन्द्रियाणि

पय
१०

त्रिभुवःसम्यग्जीवः सम्यग्जीवः कर्मः अरिवादनवरुल
प्रत्युपस्थानां कलिसामीचीकर्मकवधीयं अयमव्यग्निरुवःसम्यग्जीवः सम्यक्
स्मृतिःकर्मः ॐ ह्रस्वल्हिरुवाहिरुवाः ह्रियंरुवःउत्पन्नवा (गवायक) धामिकया ४६मी
नयानुशुकावधयथाहृददधीरुवः संत्यस्मिन्कायकभामाधिनखादना नजामलं
त्वकमांसमस्त्रिस्त्रायुसिनावृक्षाहृदयं - मकओमाधयपक्राधयः जंशधि अङ्गु
धओदनीयकंयकृत् परिषंमधस्वदःखरकं सिहानकावासासलसीकामकुभदःपिहंरुल
प्राप्यंभाधितं मस्त्रकलजंमूत्रानयप्रवेःपृथूनानाप्रकावस्याधुचिनिनि ॐ यमव्यग्न
रुवःसम्यक्स्मृतिः सम्यक्माविःकर्मः वत्तानिध्यानानि ॐ ह्रिरुवाहिरु
इविविकंकार्मः विविकं पापकं वक्रुधलेधर्मः सविकर्कं सविदानं विवकं जंश्रीति सखं प्रथ

अ. वि.
११

मं ध्यानं मुपसंपद्य विहरति सवितर्कसविचारव्यपशमादध्यात्मसंघदाच्चेतसस्य कोतिभावादवित्त
र्कसविचारं समाधिजं प्रीति सुखं द्वितीय ध्यान मुपसंपद्य विहरति सधीति विंशगो उपेक्षको
विहरति स्मृतः संघजन्यं सुखं च कायेन प्रति संवेदयते यत्तदार्थोचक्षते उपेक्षकः स्मृतिमान्
सुखविहारी तृतीयं ध्यान मुपसंपद्य विहरति ससुखस्य च प्रहारादुःखस्य च प्रहारात्पूर्वं
मेव च सौमनस्य दौर्मनस्य योरसंगमाददुःखा सुखमुपेक्षां स्मृतिपरिशुद्धं चतुर्थं ध्यान मुपसं
पद्य विहरति इमानि खलु भिक्षवश्चत्वारि ध्यानानि इयमुच्यते सम्यक् समाधिः अयमु
च्यते भिक्षवः आर्योष्टाङ्गो मार्गः षाविंशतिन्द्रियाणिकतमाणि यदुत चक्षुरि
न्द्रियं श्रोत्रेन्द्रियं घ्राणेन्द्रियं जिह्वेन्द्रियं कायेन्द्रियं मनेन्द्रियं पुरुषेन्द्रियं दुःखेन्द्रियं
सुखेन्द्रियं सौमनस्येन्द्रियं दौर्मनस्येन्द्रियं उपेक्षेन्द्रियं श्रेष्ठेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं समाधीन्द्रि

धर्मः
११

यं स्मृतीन्द्रियं ज्ञानेन्द्रियं अनाज्ञातमाज्ञास्यामीन्द्रियं आज्ञेन्द्रियं आज्ञातावीन्द्रियं इमानि भिक्ष
वद्वाविंशतीन्द्रियाणि तत्र भिक्षवश्चत्वारिध्यानानि कतमानि इह भिक्षवो भिक्षुः
विविक्तकामैः विविक्तपापकैरकुशलैर्द्वर्गैः सवितर्कसविचारं विवेकजं प्रीति सुखं प्रथमं
ध्यानं मुपसंययविहरति सवितर्कसविचारणा मुपशमादध्यात्मसंप्रवादचेतसरुकोति
भावादवितर्कमविचारं समाधिजं प्रीति सुखं द्वितीयं ध्यानं मुपसंययविहरति सप्रतिर्वि
रगादुपेक्षको विहरति स्मृतः संप्रजन्यं सुखं च कायेन प्रति संवेदयते यत्तदार्थाचक्षते उपेक्षक
स्मृतिमानसुखविहारी तृतीयं ध्यानं मुपसंययविहरति ससुखस्य च प्रहाणादुःखस्य च प्रहा
णादूर्ध्वमेव च सौमनस्यदौर्मनस्ययोरस्तंगमादुःखासुखमुपेक्षा स्मृतिपरिभुङ्गं चतुर्थं ध्यानं
मुपसंययविहरति इमानि भिक्षवश्चत्वारिध्यानानि तत्र कतमे चत्वारो ब्रह्मविहा

अ. वि.
१२

रा इह भिक्षु बो भिक्षु मैत्री सह गतेन चित्तेना वैरेणा संपन्नेना व्यावाधेन विपुलेन महज्जतेना प्रमाशेन
सुभा वितेनैकादि समं विमुच्य स्फुरित्वोपसंपद्य विहरति तथा द्वितीयं तथा तृतीयं तथा चतुर्थमि
त्पुं मधस्तिर्यक् सर्वशः सर्वावन्तमिमं लोकमैत्री सह गतेन चित्तेना वैरेणा संपन्नेना व्यावाधे
न विपुलेन महज्जतेना त्रयेना प्रमाशेन सुभा वितेनैकान्दिशं मधिसुच्य स्फुरित्वोपसंपद्य वि
हरति एवं करुणा सह गतेन मुदिता सह गतेन उपेक्षा सह गतेन चित्तेना वैरेणा संपन्नेना
व्यावाधेन विपुलेन महज्जतेना द्वयेना प्रमाशेन सुभा वितेनैकान्ति समधिसुच्य स्फुरित्वोपसं
पद्य विहरति इमे चत्वारो ब्रह्म विहाराः तत्र कतमाश्च तत्त्वप्रतिसंविदः अस्मि दुःखा
प्रतिपद्गन्वाभिज्ञा अस्मि दुःखा प्रतिपक्षि प्राभिज्ञा अस्मि सुखा प्रतिपद्गन्वाभिज्ञाः अस्मि सुखा
प्रतिपक्षि प्राभिज्ञा तत्र कतमा सा दुःखा प्रतिपद्गन्वाभिज्ञा इहैकत्पप्रकृत्यैव तीव्ररागो भवति
तीव्रद्वेषो भवति तीव्रमोहो भवति सो तीक्ष्ण तीव्ररागजः दुःखदोर्मनस्यं प्रति संवेदयति सो

धर्म.
१२

तीक्ष्णं तीव्रद्वेषतया द्वेषजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति सा तीक्ष्णं तीव्रमोहतया मोहजं दुःख
दौर्मनस्यं प्रति संवेदयति तस्येमानि पंचलोकोत्तराणीन्द्रियाणि धत्वा निभवंति मृदुनिःसृष्टी
घुवाहिनी कतमातिपंचयुतं अद्भुतं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियं
सख्यं पंचानां लोकोत्तराणि मिन्द्रियाणां मृदुत्वादशी घुवाहीत्याश्च धत्तमेवानन्तरं समाधिं
सृशति ॥ यदुता श्रवाणां ह्यघाय इयं दुःखा प्रतिवदन्त्या भिजा ॥ ॥ तत्र कतमा दुःखा प्रतिप
क्षिप्वा भिजा ॥ ॥ इहैकत्वं प्रकृत्यैव तीव्ररागो भवति तीव्रद्वेषो भवति तीव्रमोहो भवति ॥
सोऽभिक्ष्णं तीव्ररागतया रागजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥ अभीक्ष्णं तीव्रद्वेषतया
द्वेषजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥ अभीक्ष्णं तीव्रमोहतया मोहजं दुःखदौर्मनस्यं
प्रति संवेदयति ॥ अभीक्ष्णं तीव्रमोहतया मोहजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥
तस्येमानि पंचलोकोत्तराणीन्द्रियाणि अधिमात्राणि भवंति तीक्ष्णानि शीघ्रमाहिनी

अ. वि.
१३

कतमानियंच ॥ यदुत श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियं स एषां यंच
तां लोकोत्तराणामिन्द्रियाणामधिमात्रत्वाच्छीघ्रं साहित्वाच्च क्षिप्रमेवानन्तर्यं समाधिस्थशक्तिः ॥
यदश्रवाणां क्षयाय ॥ इयंदुःखप्रतिपक्षिणाभिज्ञा ॥ ॥ तत्र कतमा संस्था युतिप्रद्वन्वाभि-
ज्ञा ॥ ॥ इहैकव्यप्रकृत्यैवात्यरागो भवति ॥ ॥ अन्यदेषो भवति ॥ सोऽरागतयानाभि-
क्षां रागजंदुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥ ॥ अल्पदेषतयानाभिक्षां देषजंदुःखदौर्मन-
स्यं प्रति संवेदयति ॥ ॥ [अल्पदेषतयानाभिक्षां देषजंदुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति]
॥ ॥ अन्यमोहतयानाभिक्षां मोहजंदुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥ ॥ तस्येमानि-
पंच लोकोत्तराणीन्द्रियाणि धन्वानि भवन्ति ॥ ॥ मृदुनिःनतीक्ष्णानि नशीघ्रवाहिनी ॥ क-
तमानियंच यदुत ॥ ॥ श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियं ॥
स एषां पंचनामिन्द्रियाणां धन्वत्वान्मृदुत्वादशीघ्रवाहित्वाच्च धन्वमेवानन्तर्यं समाधि-

रामः
१३

स्पृशति ॥ यदुताश्रवाणां क्षयाय ॥ इयं सुखाप्रतिपद्वत्त्वाभिज्ञा ॥ ॥ तत्र कतमा सुखप्रतिप-
क्षिप्राभिज्ञा ॥ ॥ इहैकैकत्पप्रकृतैवाल्परागो भवति ॥ अल्पद्वेषोऽल्पमोहः ॥ सोऽल्परागतया
नाभीक्ष्णं रागजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥ अल्पद्वेषतया नाभीक्ष्णं द्वेषजं दुःखदौर्म-
नस्यं प्रति संवेदयति ॥ अल्पमोहतया नाभीक्ष्णं मोहजं दुःखदौर्मनस्यं प्रति संवेदयति ॥
तस्येमानि पंच लोकोत्तराणि अधिमात्राणि भवन्ति ॥ तीक्ष्णानि शिघ्रवाहिनी ॥ कतमानि पंच
यदुत श्रद्धेन्द्रियं वीर्येन्द्रियं स्मृतिन्द्रियं समाधिन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियं ॥ स एषां पंचानामि-
न्द्रियाणामधिमात्रत्वातीक्ष्णत्वाच्छिघ्रवाहित्वाच्च क्षिप्रमेवानंतर्ग्यः समाधिं स्पृशति ॥ यदुता
श्रवाणां क्षयाय ॥ इयमुच्यते सुखाप्रतिपक्षिप्राभिज्ञा ॥ इमानि भिक्षवं चतस्रः प्रति संवि-
दः ॥ ॥ तत्र कतमा श्रवणः समाधिभावना ॥ अस्ति भिक्षवः समाधिभावना आसेविता-
भाविता वर्तुलीकृता ज्ञानदर्शनप्रतिलाभाय संवर्तते ॥ अस्ति समाधिभावना आसेविता भा-

अ. वि.
१४

वितावहलीकृताः प्रज्ञाप्रतिलंभायवर्तते ॥ ॥ तत्र कतमा समाधिभावना आसेविताभाववि
तावहलीकृताः कामरागप्रहाणायसंवर्तते ॥ इह भिक्षवो भिक्षुरिमानेव कायमूर्द्धपादतला
धः केशमस्तकादिपर्यंतं यथास्थितं तथा प्रणिहितं पर्यंतं नाना प्रकारस्याशुचेर्यथाभूतं समक
प्रज्ञया प्रत्यवेक्ष्यते ॥ यदुतायं कायोऽनूपर्वैरा समुदागतोऽपर्वविनाशी परमानुसंचयः सु
शिरउन्नानिमिनात्मानववृणसुमुखरोमेकूपश्चार्धवल्कीकवदाशीविषनिरामः ॥ आशी
विषतत्कृतजः ॥ अज्ञानशत्रुमर्कयविमित्रदोहीकुमित्रवद्विसंवादकः ॥ फेनपिण्डवत्प्रकृ
तिदुर्वलः ॥ उदकवुद्गदवत्प्रन्नभयविलीनः ॥ मशीचिवद्विप्रलंभाकः ॥ कदलीवद्विर्नाभु
ज्यमानासारकः ॥ मायेव वंचनात्मकः ॥ राजावदाज्ञावहलः ॥ शत्रुवदवतारप्रेक्षी ॥ चौरवद
विश्वानीयः ॥ अमित्रवदहितेष्टी ॥ वधकवत्प्रज्ञाजीवितांतरायकृत् ॥ शून्यग्रामवन्मारविर
हितः ॥ कुनालभाण्डवदनपर्यन्तः ॥ खनानाशुचिपरिपूर्णः ॥ मेदस्थालीवदशुचिश्रावी ॥

धर्म
१४

अहिमंत्रव्यन्दकूरः कुराणवतीक्षा धत्वी ॥ वर्बस्फुटीवदमेध्याकरः ववन्पदुनासहिष्णुः ॥ शल्पवद्
दनार्थह ॥ दुष्टस्यामिवद्दुरूपचारः ॥ जीर्णगृहवत्प्रतिसंस्कारन्धार्यः ॥ जीर्णयानयात्रवत्प्रति
संस्कारमलवात्यः ॥ आमकुंभवदम्बानुयात्यः ॥ दुष्टमित्रवन्निपात्यरक्षः ॥ नदीतटवृक्षवञ्चला
चलः ॥ महानीलदीश्रोतवत्तरासमुद्रापर्यवसानआगंतुकाशारवन्सर्वदुःखनिकेतः ॥ अ
नाध्वशालातदपरिगृहीतः ॥ चोरकपालवदुत्कीर्णसाध्यः ॥ प्रत्यन्तनगरवन्निपात्यसृष्टः ॥ बालु
कानसरवत्सीदनात्मकः ॥ अग्निवदतृप्तः ॥ समुद्रवदुःपुरतः ॥ सर्वकराडवत्प्रनपरिहार्यः ॥ बा
लदारकसततपरियात्यः ॥ भिन्नभाजनमिवसततपरिहार्यः ॥ कुदेववन्निपोपसृष्टः ॥ सविष
भाजनमिवपरिवर्जनीयः ॥ याचितकभाण्डमिवक्षणाप्रयोजनार्थः ॥ शकटमिवभारोद्धृती
र्थः ॥ केवलंधर्मबुद्धिनावोद्भव्यं ॥ ॥ पुनरपरंभिक्षवोभिक्षुणोदंशरीरमाशुत्तरकारण
तः ॥ परिक्षितव्यं मातामितृशुक्लरुधिरः समुत्थानमिहशरीरस्य अकारणमुत्तरमाहापरिमा

अ. वि.
१५

नादिकं कवडिकाहारेण समानं श्लेष्माशयंगच्छति ॥ श्लेष्माशयं प्राप्य श्लेष्मादवीकृता ॥ अतः प्रताशु-
चिर्भवति श्लेष्मतः पिताशयंगच्छति ॥ पिताशयं प्राप्य पच्यमानो ह्नी भूत्वा वाय्वाशयंगच्छति-
पक्त्वा वाय्वाशयं प्राप्य वायुना विभज्यतः पृथक् कमल ॥ थक्ता रः ॥ खलात्मे त्रपुरीषादयो मलाः ॥
साराच्छ्रेणितः परिमति ॥ शोणित्मा संमांसात्मेदः ॥ मेदसोऽस्थीनि ॥ अस्थिभ्यो मज्जाः ॥ मज्जा-
तः शुक्लः ॥ तदेव मायुत्तरकारणादशुचि शरीरमिति पश्यता भिक्षुरोदंशरीरं न वभिरस्थिशतैः
संघट्टैः समुच्छ्रितं कुदारुगृहवत्त्रिभिः शतैः संघाभितं चतुर्भिः शिवाजात्मंशतैः स-
न्ततं पंचभिः मांसपेशीशतं ॥ पुलिप्तं पंक्तिः शिरशतैः संघातं ॥ सप्तभिः शिरशतैर्विनतं नव-
भिः स्नायुशतैर्निवद्धं धन्यागवार्क्षीकृतं सप्तीन्तरेण मर्मशतेन भिन्नभाजनमिव जर्जरे ॥ रा-
कोयशतसहस्रैरशीतिभिश्चतुरावच्छ्रुतं ॥ पंचेन्द्रियछिद्रं ॥ सप्तशयमशुचिपूर्णमस्तिष्क-
स्यांजलिना मेदसोऽंजलिना त्रिभिर्वसांजलिभिः षड्विंशजलिभिः श्लेष्मणाः षड्विंशजलिभिः पित्त-
स्यवावायुना कृत्स्नमेवापकर्षितं ॥ श्रोणि तस्याटकेन परीषपुस्तैः षड्विंशकपुरैर्वदेभिः समै-

धर्म
१५

पृथक्पृथक्परीक्षणीसप्तभिस्त्वग्भिःपरिवृतंरसेः॥षड्भिःपित्तस्यवायुनाकायाग्निनाविष्टाग्निहोत्रजु-
हयादजसंकुदान्तंशरीरावयवैःसर्वैरेवेदुर्दृशनंदुर्गंधिप्रतिस्वभावंकोत्राभिमानोऽबहुमा-
नभावाः॥केवलंयाचितकभाराडमिवक्षराप्रयोजनार्थं॥इकठमिवभारेदहनायधर्मवु-
द्धितादोधर्म्यं॥स्वंविधकायमवेक्ष्यराशिमशुचेःरूपाभिमानीवमत्पतेयः॥प्रज्ञायमानंसहिवा-
लबुद्धिविवृपठंयातिवहनचेताः॥प्रियप्रकारंवहतेनायात्इक्षविवक्तुंवहतेसदाच काय-
सुचोभुःकृमिवज्जंतोःकुतोत्ररागोबहुमानतावा॥ ॥इत्येवमादिप्रत्यवेक्षत्रिति॥तथ-
था॥भिक्षवउभयतोद्वारविनिर्मुक्तःकोष्ठांगारःपरीक्षावाप्रकारस्यसस्यजातस्यधान्यतिल-
सर्वपमुद्गयवमाषाणांतच्चक्षुष्मापुरुषोव्यवलोकयंजानीयातीमानिभूकधान्यानिइमानि
फलधान्यानि॥स्वमेवभिक्षवोभिक्षुरिमामेवकायंयथास्थितंयथाप्रतिहितंयावत्प्रत्य-
वेक्ष्यतेइयंसमाधिभावनाआसेविताभाविताबहुलकृताकामरागप्रहारायसंवर्तते॥

अ. वि.
१६

॥ तत्राभिक्षवः कतमा समाधिभावना आसेविता भाविता बहुलीकृता तृष्णाधर्मसुख
विहाय संवर्तते ॥ इह भिक्षवो भिक्षुररण्यगतो वा वृक्षमूलगतो वा शून्यागारगतो वा इममे
व कायमध्याता प्रत्यात्मं विवेकात् न प्रीति सुखेनाभिष्यन्दयति ॥ परिपूरयति ॥ परिप्रीणयति
परिस्फुरयति ॥ तस्या नास्ति सर्वतः कायस्फुटं भवत्यस्फुरणीयं यदुताध्यात्मजं विवेकजेन
प्रितिसुखेन ॥ ॥ तद्यथा पिनाम भिक्षवः उत्पलानि वा पद्मानि वा कुमुदानि वा पुराण
कानि वा उदके जातान्यदके मयानि सर्वाणि तानि शीतलेन वारिणाभिष्यन्दितानि ॥ परि
ष्यन्दितानि परिपूरितानि परिप्रीणितानि परिस्फुरितानि ॥ एवमेव भिक्षवो भिक्षुररण्य
गतो वा वृक्षमूलगतो वा शून्यागारगतो वा ॥ इममेव कायमध्यात्मं प्रत्यात्मं विवेकजेन प्री
तिसुखेनाभिष्यन्दयति ॥ परिष्यन्दयति ॥ परिपूरयति ॥ परिस्फुरयति परिप्रीणयति त
स्या नास्ति सर्वतः कायस्फुटं भवत्यस्फुरणीयं ॥ यदुताध्यात्मकं विवेकजेन प्रीतिसुखेन इयं

रामः
१६

समाधिभावना आसेविता भाविता बहुलीकृता दृष्टधर्मविहारय संवर्तते ॥ तत्र भिक्षवः
कतमा समाधिभावना आसेविता भाविता बहुलीकृता ज्ञानदर्शनेन प्रतिलाभाय संवर्तते ॥
इह भिक्षवः कतमा समाधिभावना आसेविता भाविता बहुलीकृता ज्ञानदर्शनेन प्रतिलाभाय
संवर्तते ॥ इह भिक्षवो भिक्षुणा आलोकसंज्ञा साधुचसुष्टुचपरिगृहीता भवति ॥ सुमनसिकृ
ता सुहृष्टा प्रतिविन्वादिच संज्ञा वेष्टिता समप्रभासं चित्तुं भावयति ॥ यथा दिवा तथा रात्रौ
यथा रात्रौ तथा दिवा यथा पूर्व तथा पश्चात् यथा पश्चात् तथा पुरा ॥ यथेवा द्वे सथैवोर्द्वयथे
वोर्द्वयथा अधः ॥ इति विवृतेन चेतसा पर्यनद्वेन दिवससंज्ञा धिष्ठितं समप्रभासं चि
तुं भावयति ॥ तद्यथा पिनाम भिक्षवो ग्रीष्माणां पश्चिमे मासे च भेदिने विगतवलाहके
नभसिमध्याकुलालसमये आलोकपरिशुद्धो भवति पर्यवदात प्रभास्वरो नगस्यां धं
कारसमयेतं भवति ॥ एवमेव भिक्षवो भिक्षुणा आलोकसंज्ञा साधुचसुष्टुचसुगृही
ता भवति ॥ अष्टासु प्रतिबंधो नवमसंज्ञा वेष्टिता समप्रभासं चित्तुं भावयति यथा

अ. वि.
(११)

दिवातथारात्रौयथारात्रौतथादिवा ॥ यथापूर्वतथापश्चाद्यथापश्चात्तथापुरा ॥ यथैवोर्द्धतथैव
धोऽथैवाधस्तथैवोर्द्धमिति. विवृतेन. चेतसा. अपर्यवनंधेन. दिवससंज्ञाधिस्थितेन. समप्र
भासंचितुंभावयति ॥ इयसमाधिभावना आसेविता. भाविता. बहुलीकृता ज्ञानदर्शनप्रति
भानलाभायसंवर्तते ॥ ॥ तत्र कतमा. समाधि. भावना. आसेविता. भाविता. बहुलीकृता.
प्रज्ञाप्रतिलंभायसंवर्तते ॥ इह भिक्षवो. भिक्षुररापगतो वा. वृक्षमूलगतो वा. श्रूपागारग.
तो वा. सुखस्य च प्रहारा पूर्वमेव. सौमनस्यादौर्मनस्य योरसंगमादुःखा सुखमुपेक्षा स्मृ
तिरिषिष्ठुर्द्वंचतुर्थध्यानमुपसंपद्य विहरति ॥ इयं समाधिभावना आसेविता. भावि
ता. बहुलीकृता. प्रज्ञाप्रतिलंभायसंवर्तते ॥ इमांश्चतस्र समाधिभावनाः ॥ ॥ तत्र
कतमानि भिक्षव. चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि ॥ इह भिक्षवो. भिक्षुरध्यात्मकार्ये. कायानु
दर्शिविहरति. आतापिसंयजानन स्मृतिमान्विनीयलोके अभिध्यादौर्मनस्ये. वहिर्द्रोका

धर्मा
(११)

येकायानुदशी विहरति ॥ अध्यात्मवहिर्द्वाकायेकायानुदशी विहरत्यातापी संप्रजाननुस्मृतिमान्
विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये. अध्यात्मवेदनासु. वहिर्द्वावेदनासु. अध्यात्मवहिर्द्वावेदना
सुवेदनासुदशी विहरति. आतापी संप्रजाननुस्मृतिमान्. विनीयलोकेऽभिध्यादौर्मनस्ये अ
ध्यात्मचित्ते. वहिर्द्वाचित्ते. अध्यात्मवहिर्द्वाचित्तानुदशी विहरत्यातापी संप्रजाननुस्मृतिमा
नविनीयलोके अभिध्यादौर्मनस्ये ॥ अध्यात्मधर्मेषु. वहिर्द्वाधर्मेषु. अध्यात्मवहिर्द्वाधर्मे
षु. धर्मानुदशी विहरति ॥ आतापी संप्रजाननुस्मृतिमान् विनीयलोके. अभिध्यादौर्मनस्ये
इमानि चत्वारस्मृत्युपस्थानानि ॥ तत्र भिक्षवः कतमानि चत्वारि सम्यक्प्रहरणानि ॥ इह भि
क्षवो. भिक्षुरनुत्पन्नानां पापकानामकुशलानां धर्माणामनुत्पादाय. छन्दजयति ॥ व्याय
द्यति. वीर्यमारभते. चित्तं संप्रगृह्णाति सम्यक्प्रणिदधाति ॥ उत्पन्नानामकुशलानां धर्मा
णां. प्रहरणाय. छन्दजनयति ॥ व्यायद्यति ॥ वीर्यमारभेत. चित्तं प्रतिगृह्णाति. संप्रणिद

अ. वि.
१८

धाति ॥ अनुत्पन्नानां कुशलानां धर्माणां सुत्यादाय दुन्दं जयंति व्यायच्छति वीर्यमारभते चि
त्रं प्रतिहाति ॥ सम्यक्प्रणिदधाति ॥ उत्पन्नानां कुशलानां वर्माणां स्थितये भावनायै ॥ असं
मोषाय अपरिहाराय भूयोभावाय वृद्धि विपुलतायै पारिष्वै दुन्दं जनयति व्यायच्छति
वीर्यमारभते चित्रं प्रतिगृह्णाति सम्यक्प्रणिदधाति ॥ इमानि चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि
॥ तत्र कतमे चत्वारश्च द्विपादाः ॥ इह भिक्षवो भिक्षु दुन्द समाधिप्रहाणां संस्कार
समन्वागतमृद्धिपादं भावयंति ॥ विवेकनिश्चितं ॥ विरागनिश्चितं ॥ विरोधनिश्चितं ॥
व्यवसर्गपरिणतं ॥ एषा वीर्यमभिलीनं भविष्यति ॥ १ ॥ नाभिगृहीतं चित्र समाधिप्र
हारा संस्कार समन्वागतमृद्धिपादं भावयति ॥ विवेकनिश्चितं विरागनिश्चितं निरोध
निश्चितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ मामेचित्तमतिलीनं भविष्यति ॥ २ ॥ नाभिगृहीतं मिमां
सा समाधिप्रहारा संस्कार समन्वागतमृद्धिपादं भावयति ॥ विवेकनिश्चितं विरागनि

धर्म.
१८

श्रितः निरोधनिःश्रितः व्यवसर्गपरिणतः मामे मीमांसानातिलिना भविष्यति ॥ ३ ॥ नभिगृहीतं ॥ इमे
भिक्षवश्चत्वारः ऋद्धिपादाः ॥ ॥ तत्र भिक्षव कतमानि पंचेन्द्रियाणि यदुत श्रेष्ठेन्द्रियं वीर्यं
न्द्रियं स्मृतीन्द्रियं समाधीन्द्रियं प्रज्ञेन्द्रियं तत्र कतमच्छ्रेष्ठेन्द्रियं यथाश्रद्धया चतुरोधर्म
श्रद्धधाति ॥ ॥ कतमाश्चतुरः संसारावचरा लौकिकीं सम्यक् दृष्टिं दधाति ॥ सकर्मविद्या
कः प्रतिसरणी भवति यथ देवकर्म करिष्यामि ॥ कल्याणं वा पापकं वा तस्य कर्मणो वि
पाकं प्रतिसंवेदयति ध्यानसंजीवितहेतो रविपापकं कर्मलाभि संस्कारोति इदमुच्यते अ
द्वेन्द्रियं ॥ ॥ तत्र कतमदीर्येन्द्रियं या धर्मान् अद्वेन्द्रियेण श्रद्धधातितां धर्मान् वी
र्येन्द्रियेण समुदानयति इदमुच्यते वीर्येन्द्रियं ॥ ॥ तत्र कतमदीर्येन्द्रियं या धर्मान्
अद्वेन्द्रियेण श्रद्धधातितां धर्मान् वीर्येन्द्रियेण समुदानयति इदमुच्यते वीर्येन्द्रियं ॥
॥ ॥ तत्र कतमस्मृतीन्द्रियं या धर्मान् वीर्येन्द्रियेण समुदानयति तां धर्मान् स्मृ

अ. वि.
९८

तीन्द्रियेशः विप्रताशयति ॥ इदमुच्यते समाधीन्द्रियं ॥ ॥ तत्र कतमत्प्रज्ञेन्द्रियं ॥ यां ध-
र्मान् समाधीन्द्रियेण स्काशीकरोति ॥ तान् धर्मान् प्रज्ञेन्द्रियेण प्रतिविधत्ति ॥ स ते बुधमे-
षु प्रत्यवेक्षणा जातियो भवति ॥ इदमुच्यते प्रज्ञेन्द्रियं ॥ ॥ कतमानि भिक्षकः पंचेन्द्रि-
याणि ॥ ॥ तत्र भिक्षवः कतमानि पंचवलानि ॥ यदुत श्रद्धावलं वीर्यवलं स्मृतिवलं स-
माधिवलं प्रज्ञावलं शमचमृत्पार्थैर्लेशैरेणवमृशत्वात् इमानि भिक्षवः पंचवलानि ॥ ॥
तत्र भिक्षवः कतमानि सप्तबोध्यानि ॥ यदुत स्मृतिबोध्यां धर्मप्रविचयसंबोध्यां गां-
भीर्यसंबोध्यां प्रीतिसंबोध्यां प्रसन्नसिद्धिसंबोध्यां समाधिसंबोध्यां उयेक्षासंबोध्यां इ-
ह भिक्षवो भिक्षुस्मृतिसंबोध्यां भावयन्ति विवेकनिःश्रितं विरगनिःश्रितं निरोधनिःश्रि-
तं व्यवसर्गपरिणतं ॥ एवं धर्मप्रविचयसंबोध्यां भावयति ॥ विवेकनिःश्रितं विरग-
निःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ वीर्यसंबोध्यां भावयति ॥ विवेकनिःश्रितं

धर्म
९८

विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ श्रितं संवोध्यङ्गं भावयति विवेकनिःश्रितं वि
रागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ ॥ प्रसवधिसंवोध्यङ्गं भावयति विवे
कनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ समाधिसंवोध्यङ्गं भाव
यति ॥ विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं ॥ उपेक्षासंवोध्यङ्गं
भावयति विवेकनिःश्रितं विरागनिःश्रितं निरोधनिःश्रितं व्यवसर्गपरिणतं इमानि भिक्षवः
सप्तवोध्यङ्गानि ॥ ॥ तत्र भिक्षवः कतमा आर्यारागा ॥ तथथा ॥ सम्यक् दृष्टिः सम्यक्
संकल्पः सम्यक् वाक् सम्यक् कर्मान्नः सम्यग् गा जीवः सम्यक् व्यायामः सम्यक् स्मृतिः सम्यक् समा
धिः अयमुच्यते भिक्षवः आर्याष्टाङ्गमार्गः ॥ ॥ तत्र कतमा सम्यक् दृष्टिः या लोकोत्तरा ना
त्मदृष्टिः समुत्थिता न स - नु जीवित् सो षण्ण पुरुषेण पुंगलनमनुज नमानवदृष्टिः समुत्थि
ता नो ह्यदशाध्वततूष्णी समुत्थिता न भवविभवतूष्णिसमुत्थिता न कुशला व्याकृततूष्णिसमु

अ. वि.
२०

स्थिता याचनं संसारनिर्वाण दृष्टि समुत्थिता इयमुच्यते सम्यक् दृष्टिः ॥ तत्र कतमः सम्यक् संकल्पः
यैः संकल्पैः रागद्वेषमोहोक्लेशाः समुत्तिष्ठतिः तान्संकल्पान्संकल्पयति ॥ यैः कल्पैः शीलसमाधि-
घज्ञाविमुक्तिदर्शनस्कंधाः ॥ समुत्तिष्ठतिः तान्संकल्पान्संकल्पयति अयमुच्यते सम्यक् संकल्पः
॥ ॥ तत्र कतमा सम्यक् वाक्यं यथा रागेनात्मानं न परं श्रुता पयति नात्मानं न परं ध्वक्लेशयति
नात्मानं न परं नानुयहंति तया समाहित युक्त्या वाचा समन्यागते भवति ॥ यथा वाचा सम्यग्गा-
ममववदति इयमुच्यते सम्यक् वाक्यं ॥ ॥ तत्र कतमः सम्यक् कर्मान्नः ॥ यत्कर्म कृद्गुणशुक्लविषा-
कं तत्कर्मणा नाति संस्करोति यत्कर्म कृद्गुणशुक्लं कृद्गुणशुक्लविषाकं तत्कर्मणा भि संस्करोति ॥
यत्कर्म कृद्गुणशुक्लविषाकं कृद्गुणक्षयाय संवर्तते तत्कर्माभि संस्करोति ॥ सत्कर्माभि संस्करो-
ति ॥ सत्कर्म प्रतिसरणा कर्मान्नः अयमुच्यते सम्यक् कर्मान्नः ॥ ॥ तत्र कतमः सम्यग्गाजीवः
यदार्थवशेन गुणसंलेखा दुत्सर्जनता न कुहना न लवनता न लैष्यपेकता स्वता स्वाचाशी

धर्म
२०

लता परलोकेषु शकुताः आत्मलोकसंलुप्तिः अनवधता आर्यो न ज्ञाता जीविता अयमुच्यते सम्पग्गा-
जीवः ॥ ॥ तत्र कतमः सम्पग्गायामः ॥ यो व्यामो निथ्या ॥ यैरनुज्ञाते रागद्वेषमोहक्लेशानुशायित-
स्तं व्यायामं नेच्छति ॥ यो व्यायामः सम्पगार्यमार्गसत्पादतारे निर्वाणगामी प्रतिपदयेयति तं व्या-
यामं समनुगच्छति अयमुच्यते सम्पग्गायामः ॥ ॥ तत्र कतमा सम्पक् स्मृतिः ॥ या सप्रस्थिताः
प्रकस्या ऋजुकाः अकुटिला संसारद्वेषादीनस- शिक्का निर्वाणपथप्ररोवि स्मृतिः स्फुरणां आ-
र्यमार्गसंमोष इयमुच्यते सम्पस्मृतिः ॥ ॥ तत्र कतमः सम्पक् समाधिः ॥ यः सम्पक् स्थेन स-
माधिः ॥ यस्मि समाधे स्थितः सर्वसत्त्वः प्रमोक्षाय सम्पक् स्थिरत्वं ॥ नियाममवक्रामति अयमु-
च्यते सम्पक् समाधिः ॥ ॥ अयमुच्यते आर्यो षोडशो मार्गः ॥ ॥ तत्र कतमाभिभवः
षोडशकारा आनायाना स्मृतिः ॥ ह्रस्वं वास्वा स दीर्घमास्वसामीति यथा भूतं प्रजानाति ॥ दीर्घ-
म्वा प्रस्व सन् दीर्घप्रस्वामीति यथा भूतं प्रजानाति ॥ ह्रस्वमास्व सन् ह्रस्वमोस्व सामीति यथा
भूतं प्रजानाति ॥ ह्रस्वम्वा प्रस्व सन् ह्रस्वं प्रसामीति यथा भूतं प्रजानाति ॥ फाय प्रति संवेदी आस्व-

अ. वि.
२९

सन्कायप्रतिसंवेदी आश्वासामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ कायप्रतिसंवेदी प्रश्नसन्कायप्रतिसंवे
दी प्रश्नसामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ कायसंस्कारप्रतिसंवेदी आश्वासन्कायसंस्कारप्रतिसंवेदी
आश्वासामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ कायसंस्कारप्रतिसंवेदश्च सन्कायसंस्कारप्रतिसंवेदीना
प्रश्नसामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ ॥ सर्वकायप्रतिसंवेदी आश्वासन् सर्वकायप्रतिसंवे
दी आश्वासामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ सर्वकायप्रतिसंवेदी प्रश्नसन् सर्वकायप्रतिसंवेदी
वा प्रश्नसामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ सर्वकायसंस्कारप्रतिसंवेदी आश्वासन् सर्वकायसं
स्कारप्रतिसंवेदी आश्वासामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ सर्वकायसंस्कारप्रतिसंवेदी प्रश्न
सन् सर्वकायप्रतिसंवेदी प्रश्नसामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ प्रसभ्यन्ति मेकायसंस्कारा
आश्वासन् प्रसभ्यन्ति मेकायसंस्कारा आश्वासामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ प्रसभ्यन्ति मेका
यसंस्कारा प्रश्नसन् प्रसभ्यन्ति मेकायसंस्कारा प्रश्नसामीतियथाभूतं प्रजानाति ॥ प्रीति

धर्म
२९

प्रतिसंवेदी आश्वसन् प्रीतिप्रतिसंवेदी आश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति ॥ प्रीतिप्रसंवेदी प्र
श्वसन् प्रीतिप्रतिसंवेदी यथाभूतं प्रजानाति ॥ सुखप्रतिसंवेदी आश्वसन् सुखप्रतिसंवेदी
आश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति ॥ सुखप्रतिसंवेदी प्रश्वसन् सुखप्रतिसंवेदी प्रश्वसामी
ति यथाभूतं प्रजानाति ॥ चित्तप्रतिसंवेदी आश्वसन् चित्तप्रतिसंवेदी आश्वसामीति यथाभू
तं प्रजानाति ॥ चित्तप्रतिसंवेदी प्रश्वसन् चित्तप्रतिसंवेदी यथाभूतं प्रजानाति ॥ चित्तसंस्का
रप्रतिसंवेदी आश्वसन् चित्तसंस्कारप्रश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति ॥ चित्तसंस्कारप्रति
संवेदी प्रश्वसन् चित्तसंस्कारप्रतिसंवेदी प्रश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति ॥ प्रसन्नभ्यन्ति
मेचित्तसंस्कारः प्रश्वसन् प्रसन्नभ्यन्ति मेचित्तसंस्कारः प्रश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति ॥
अभिमोदति मेचित्तमाश्वसन् अभिमोदति मेचित्तमाश्वसामीति यथाभूतं प्रजानाति अ
भिमोदति मेचित्तं प्रश्वसन् अभिमोदति मेचित्तं प्रश्वसामीति यथाविमुच्यति मेचित्तमाश्व

अ. वि.
२२

सन्निविमुच्यति॥मेचिन्नमाश्वसामीतियथाभूतंप्रजानाति॥विमुच्यतिमेचिन्नंप्रश्नसन्निविमुच्यतिमे-
चिन्नंप्रश्नसामीतियथाभूतंप्रजानाति॥समाहितचिन्नमाश्वसन्समाहितमेचिन्नमाश्वसामीतियथा
भूतंप्रजानाति॥समाहितमेचिन्नंप्रश्नसन्समाहितमेचिन्नंप्रश्नसामीतियथाभूतंप्रजानाति॥
एवमनित्यानुदशीर्निर्विरागानुदशीर्निरोद्धादशीर्प्रतिनिसंगानुदशीर्आश्वसन्प्रतिनिःस-
र्गानुदशीर्आश्वसामीतियथाभूतंप्रजानाति॥प्रतिनिःसर्गानुदशीर्वाप्रश्नसन्प्रतिसंगानुदशीर्
प्रश्नसामीतियथाभूतंप्रजानाति॥इयंभिसवःषोडशाकारआनापानास्मृतिः॥ ॥तत्रक
तमानिचत्वारिंशोतआपत्यंगानि॥इहभिक्षवोश्रावकोबुद्धेऽवेत्यप्रसादेनसमन्वागतोभ-
वति॥इत्यसिसभगवांस्तथागतोऽहंसंम्यक्तंबुद्धोविद्याचरणासंपन्नःसुगतोलोकविदन्नु-
त्तरःपुरुषदम्पसारथिःशास्त्रादेवमनुष्याणांबुद्धोभगवानिति॥धर्मेऽवेत्यप्रसादेनसमन्वा-
गतोभवति॥स्वाख्यातोभगवतोधर्मःसांष्टिःनिजरआकालिकःओठाराष्टिइहपश्यकप्रत्या-

धर्म
२२

१
त्मावेदनीयो विज्ञेय इत नदति मदन पधेया सां प्रति विनय आलय समुद्रातो धर्मो पदे दशू
त्यतानुपलंभ तृष्णा क्षयो विरागो निरोधो निर्वाणः ॥ संघेऽवेत्तप्रसादेन समन्वागतो भवति
सुप्रतिपन्नो भूत आर्य्यश्रावक संघो न्यायप्रतिपन्नः सप्रतिपन्नः सामीचीप्रतिपन्नो ध
र्मानुधर्मप्रतिपन्नोऽनुधर्मचारी ॥ संतिसंघे श्रोतापतिफलसाक्षात् क्रियायै प्रतिपन्नकाः
संतिसंघे श्रोत आपन्नाः ॥ संतिसंघे सकृदागामीफलं साक्षात् क्रियायै प्रतिपन्नकाः ॥ संति
संघे सकृदागामिनः ॥ संतिसंघे अनागामिफलसाक्षात् क्रियायै प्रतिपन्नकाः संतिसंघेऽना
गामिनः संतिसंघेऽर्हत्फलसाक्षात् क्रियायै प्रतिपन्नकाः संतिसंघेऽर्हन्तः यदुत चत्वारि
पुरुषयुगान्यप्यौ पुरुषसुद्धलाः ॥ एष भगवत श्रावक संघः श्रद्धासंपन्नः श्रुतसंमपन्नः समा
धिसंपन्नः प्रज्ञासंपन्नः विमुक्तिसंपन्नः विमुक्तिज्ञानदर्शनसंपन्नः आवहनीयः प्रावहनीयः
अंजलीकरणीयः सामीचिकरणीयः अनुत्तरं पुरुषक्षेत्रं दर्शनीयो लोकस्य यदुत आर्य्यका

अ. वि.
२३

तैः शीलैः समन्वागतो याति शीलानि आखर्त्तानि ॥ अछिद्राणि अधूर्तानि अशवलानि अकल्मषा
णि भुजिष्वाणि अपरामृष्टानि सुममस्तानि विज्ञप्रसस्तानि जपसंपन्नानि अगर्हितानि
विज्ञैरिति ॥ इमानि च त्वारि श्रोत आयत्तंगानि ॥ ॥ कतमानि भिक्षवो दशतथागतवला
नि ॥ भिक्षवस्तथागतः स्थानं च स्थानतो यथा भूतं प्रजानाति ॥ अस्थानं स्वास्थानतो यथा भू
तं प्रजानाति ॥ इदं तथागतस्य प्रथमतयागतवत् अतीतानागत प्रत्युत्पन्नानां कर्मधर्मसमा
दानां तां विपाकं यथा भूतं प्रजानाति ॥ परसत्त्वानां परपुङ्गुलानां अनेकाधिमुक्तिकानां यथा
भूतं प्रजानाति ॥ अनेकलोकधातुकलोकानां नानाधातुकलोकमिति यथा भूतं प्रजानाति
परसत्त्वानामिन्द्रियाणां परापरज्ञतां यथा भूतं प्रजानाति ॥ सर्वत्रगामिनि प्रतिपदं तत्र तत्र
गामिनीं ॥ यथा भूतं प्रजानाति ॥ परसत्त्वानामिन्द्रियवलबोध्मङ्गध्यानविमोक्षसूमाधिः स
मापत्तीनां संक्लेशव्यवदानां यथा भूतं प्रजानाति ॥ साकारं सोऽङ्गं शंसति मित्रमनेकविधं

धर्म.
२३

पूर्वनिवासं सनुस्मरति ॥ एकामपि जातिमनुस्मरति ॥ द्वेतिस्त्रिश्चतस्रोऽप्यवदने कान्यपि जातिकोटी
नियुतशतसहस्राण्यनुस्मरतीति विस्तरः ॥ सदिव्येन चक्षुषा विशुद्धेनाति कान्तामानुष्यकेन स
त्वान्यश्नोति ॥ अथ मानानुपपद्यमानानपि कायवायनसांसुचरितं दुश्चरितं सुगति दुर्गतिषु
पपद्यमानातीति विस्तरः ॥ आश्रवक्ष्यादनाश्रवांश्चेतो विमुक्तिं प्रशयायथाभूतं प्रजानाति ॥ इ
मानि भिक्षवो दशतथागतवल्लानि ॥ ॥ कतमानि भिक्षवस्तथागतस्य चत्वारि वैशारद्यानि ॥
इह भगवान् सम्यक्त्तु बुद्धः इत्यात्मानं प्रजानीते ॥ इमं ठया धर्मनाभि संबुद्धा इत्यत्र काश्चिद्वादस्य
मारोपयेत् ॥ स देवके लोके समारके सब्रह्मके स स्वमणवास्त्रलोकायां प्रजायां स देवमानुषायां
निमित्तमेदनु समनुपश्यति निमित्तं समनुपश्यंस्तथागतो भगवान् - प्राप्नो अभयप्राप्त आह
भंस्थानं प्रजानाति ॥ सम्यक्पर्यङ्कत सिंहनादं न दत्ति ब्राह्मचक्रं प्रवर्तयति ॥ अप्रवर्तितं श्रम
णेन वा ब्राह्मणेन वा मारेण वा केनचित्वा पुनर्लोके सह धर्मेणेति ॥ ये पुनस्तथागतैर्नात

अ. वि.
२४

रायिकाधर्मा आख्यातास्त्रान प्रतिसेवमानस्य नानमन्नरायेत्यत्र कश्चिद्वादमारोपयेदतिविस्तरः ॥ यावा
नेन प्रतिपदाख्या आर्या नैर्याने हीतां प्रतिष्ठावमाणो न निर्य्यायात् ॥ दकेतरः सम्यग्दुःखतसा
पः ॥ इत्यत्र स्येकश्चिद्वादपूर्ववत् ॥ क्षीणाश्वस्य सतामात्मानं प्रतिज्ञानतः ॥ इमे आश्रवा प्रपक्षि
णा इत्यत्र कश्चिद्वादमारोपयेत् ॥ स देवलोके समारके समारके सश्रमण ब्राह्मणिकायां प्र
जायां स देवमानुषायां निमित्तमेव न समनुपश्यति निमित्तसमनुपश्यं सथागतः ॥ क्षेमप्रा
प्तो विहरत्यभ्युप्राप्ते आहमंस्थानं प्रजानाति ॥ सम्यक्पर्वङ्गतः सिंहनादनदति ब्राह्मं चक्रं प्रव
र्त्तयति ॥ अपवर्त्तितं श्रमणो न वा ब्राह्मणेन वा केनचिद्वा पुनर्लोके सह धर्मोति ॥ इह भिक्षवो
भगवतस्तथागतस्य चत्वारि वैशारद्यानि ॥ ॥ कतमास्तथागतस्य च तस्य प्रतिसंविदः ॥ यदु
क्तं अर्थप्रतिसंवित् ॥ धर्मप्रतिसंवित् ॥ निरुक्तिप्रतिसंवित् ॥ प्रतिभानप्रतिसंवित् ॥ इमानिभि
भवश्च तस्य प्रतिसंवित् ॥ ॥ कतमे भिक्षवोऽष्टादशावे शिका बुद्धधर्मोः ॥ नास्ति तथागतस्य

धर्मः
२४

स्खलितं नास्ति रचितं नास्ति मुखितं स्मृतिता नास्ति समाहितचित्तं नास्ति नानात्वसंज्ञानास्य प्रतिसंख्या
योपेक्षानास्ति हृदस्य हानि नास्ति वीर्यस्य हानि नास्ति स्मृतेर्हानि नास्ति प्रज्ञा हानि नास्ति विमुक्ते
हानि ॥ त्रिविमुक्तिज्ञानदर्शणानि ॥ अतीते ध्वन्यसङ्गमप्रतिहतं ज्ञानदर्शनं अनागतेऽध्वन्ये संग
मप्रतिहतं ज्ञानदर्शनं ॥ प्रत्युत्पन्नेऽध्वस्य संगमप्रतिहतं ज्ञानदर्शनं ॥ सर्वकायकर्मज्ञानपूर्व
कं संज्ञानुपरिवर्त्ते ॥ सर्ववाङ्मूर्माज्ञानपूर्वगमं ज्ञानानुपरिवर्त्ते ॥ सर्वमनःकर्मज्ञानपूर्वगमं
ज्ञानानुपरिवर्त्ते ॥ ॥ इमे भिषवस्तथागतस्याष्टादशविंशिकाबुद्धधर्मो ॥ ॥ तत्र कत
मानितथागतस्य द्वात्रिंशत्तमहापुरुषलक्षणानि ॥ सुप्रतिष्ठितपादता तथागतस्येदं महापु
रुषलक्षणं अधस्तात्पादतलयोश्चक्रांकितपादतलता आयतपादनीसंगतपादता ॥ दी
र्घागुलिता ॥ जालहस्तपादता मृदुतरुणहस्तपादता ॥ सप्तछद्ददशरीरता ॥ एशो यजंयता
कोशगतवस्तिगुह्यता ॥ सिंहपूर्वाङ्गकायता ॥ चित्रोन्मत्ता ॥ सुसंवृतस्कंधजा ॥ अलुतामता ॥ प्र

अ. वि.
२५

लंबवाहुता ॥ विभुघनेत्रता ॥ कंबुगीवता ॥ सिंहहनुता ॥ समचत्वारिंशदन्तता ॥ समाविरलदन्तता ॥ सुशु-
क्लदन्तता ॥ प्रभूततनुजिह्वाता ॥ रसरसाग्रता ॥ ब्रह्मस्वरकलुविंकरुतस्वरता ॥ अभिनीलनेत्रता ॥
गोपक्षनेत्रता ॥ सूक्ष्मछविता ॥ सुर्वर्णवर्णद्विता ॥ - - करोमकूपता ॥ उतुङ्गप्रदक्षिणावर्त-
रोमता ॥ इन्द्रनीलकेशता ॥ सुशुक्लधुमुस्वारोर्णललाटता ॥ उष्णीषशिरस्कता ॥ न्यग्रोधपरिम-
ण्डलसमन्तप्रासादिकता ॥ महानारायणवलसमन्तप्रासादिकता ॥ तथागतस्येदं महापुरुष-
स्य महापुरुषलक्षणां ॥ इमानि भिक्षवस्तथागतस्य महापुरुषलक्षणानि ॥ ॥ सुप्रतिस्थि-
तौ पादौ तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वदटसमादानतया निर्वृतां ॥ अध-
स्तात्पादतलयोश्चक्रांकितपादतलता ॥ तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वप-
रसत्या ॥ जिह्वकरणतया निर्वृतां ॥ आयतपादपाद्रीसंगपादता तथागतस्येदं महापुरुषल-
क्षणां ॥ पूर्वमातापितरौ सत्कृत्यचरणे सुशुबतयाऽभिनिर्वृतां ॥ दीर्घागुलिकता तथागतस्येदं

धर्म
२५

महापुरुषस्य ॥ महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे सत्त्वानां धर्मो रक्षावरण उन्नि करण यानि वर्तन्ते ॥ जालहस्यपाद
ता तथा गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे परिवारभेदनतया निर्वृत्तं ॥ मृदुतरुणह
स्यपादाः तथा गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे विविधपावरणान्नप्रदानतया नि
र्वृत्तं ॥ सप्तोत्सदशरीरता तथा गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं परकिं करणीय शौमु
ख्यकरणतया निर्वृत्तं ॥ विभुद्रगात्रता तथा गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे दशकुश
लकर्मपथा ॥ तप्तसमादानतया निर्वृत्तं ॥ कंबुगीवता तथा गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्ष
णं ॥ पूर्वे ज्ञानेषु विविधभेषज्यान्नप्रदानतया निर्वृत्तं ॥ सिंहहनुता तथा गतस्येदं महापुरुषस्य म
हापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे कुशलमूलप्रयोगतया निर्वृत्तं ॥ समचत्वारिंशदन्तता तथा गतस्येदं महापु
रुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे सर्वसत्त्वसमाश्वासनप्रयोगतया निर्वृत्तं ॥ अद्विरलदंतता तथा
गतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे भिनसत्त्वसत्त्वानतया निर्वृत्तं ॥ समदंतता तथा

अ. वि.
२६

थागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे मनापमणिप्रदानतयानिर्वृत्तं ॥ सुश्रुक्तदंतता त
थागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे स्वरक्षितकायवाञ्छनस्कर्मतयानिर्वृत्तं ॥ प्रभू
तजिह्वाता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे सत्य - - - यातयानिर्वृत्तं ॥ रसरसाय
ता तथागतस्य ॥ पुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे व्यग्रमाणापुरुषस्कंध - - - त्वात्मनतापरमाभिष
पद्यंततयानिर्वृत्तं ॥ ब्रह्मकलविंकरुतस्वरता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे
स्निग्धवचनसत्त्वानां वनता आनन्दवचन श्रवणातयानिर्वृत्तं ॥ अभिनीलनेत्रता तथागतस्येदं महा
पुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे मैत्रवत्सत्वसंरक्षणातयानिर्वृत्तं ॥ गोपक्ष्मनेत्रता तथागत
स्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे अकृतिमातयानिर्वृत्तं ॥ भूक्ष्महृदिता तथागतस्ये
दं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे धर्मसंगीति चित्तसंरक्षणा कर्मरापतयानिर्वृत्तं ॥ सु
वर्णवर्णहृदिता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणां ॥ पूर्वे शय्यासनास्तरणा मला

धर्म
२६

पवकंचप्रदानतयानिर्वृतं ॥ रुकैकरोमकूपता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ प
र्वसंगतिकापरिवर्जनतयानिर्वृतं ॥ प्रदक्षिणावर्तरोमता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषल
क्षणं ॥ पूर्वे आचार्योपाध्यायकल्पाणामित्रानुशासनिप्रदक्षिणायाहितयानिर्वृतं ॥ इन्दुनीलके
शना तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे सर्वप्राणा एकं प्रततया निहतलो
ष्टदण्डशस्त्रतयानिर्वृतं ॥ अभुक्तभुक्खान्तरोर्णललाटा ॥ तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरु
षलक्षणं ॥ पूर्वे वर्णदीनानां वर्णभाषणतयानिर्वृतं ॥ उष्णीषशिरस्कता तथागतस्येदं महापुरु
षस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे ग-----निर्वृतं ॥ न्यग्रोधपरिमण्डलसमन्तप्रासादिकता
तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥ पूर्वे आत्मनः परसत्त्वानां च समारौनियोज
नतयानिर्वृतं ॥ शरीरसमन्तप्रासादिकता तथागतस्येदं महापुरुषस्य महापुरुषलक्षणं ॥
पूर्वे तथागतविकरणातया भिन्नरूपप्रतिसंस्कारतया परेषां च भीतानामाश्वासयसंधानत

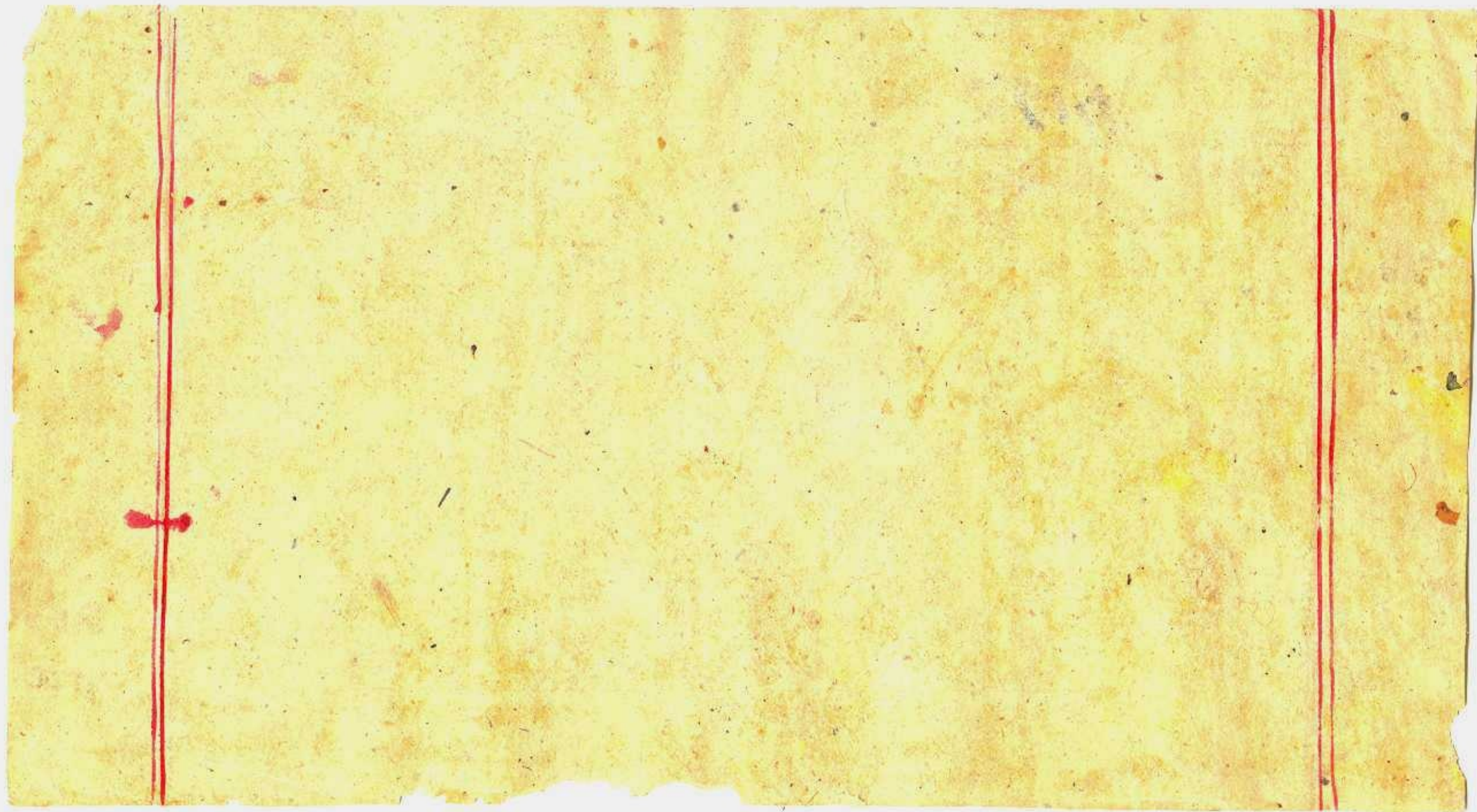
अ.वि.
२७

याचनिर्वृत्तं॥अप्रमारौकुशलमलैश्चतेषुधर्मेषुवसवर्तित्यात्तथागतस्यदात्रिंशत्महापुरुषलक्ष
णानिकायेनिवृत्तानि॥ ॥कतमानिअशितिव्यंजनानि॥ताम्रनखाश्चवुद्राभगवत्तःस्निग्धन
खाश्चउत्तुंगनखाश्चवृद्धगुलिनखाश्चचित्रांगुलियश्चअनुपूर्वांगलयश्चगूढशिराश्च
निगंठिशिराश्चगूढगुल्फश्चसिंहविक्रांतगामिनश्चनागविक्रांतगामिनश्चहंसविक्रांतगा
मिनश्चवृषभविक्रांतगामिनश्चप्रदक्षिणागामिनश्चचारुगामिनश्चअदकगात्राश्च॥वृ
त्तगात्राश्चअनुपूर्वगात्राश्चपृथुगुरुमण्डलाश्चपरिपूर्णव्यंजनाश्चसमक्रमाश्चशुचिगा
त्राश्चमृदुगात्राश्चविशुद्धगात्राश्चसुदीनगात्राश्चउ-----श्चसुसंहतगात्राश्चसुविभ
क्तप्रतपगाश्चविनिमिरशुक्ललोचनाश्चवृत्तकुक्षियश्चपृष्ठकुक्षियश्चअभयकुक्षियश्चसा
मोदराश्चगांभीरनाभियश्चलावर्त्तराभयश्चसमंतप्रासादिकाश्चशुचिसमाचाराश्चव्यव
गततिलकगात्राश्चतूलसदृशसुकमारपाणयश्चस्निग्धपाणिरेखाश्चगांभीरपाणिरेखाश्च

धर्म.

२७

----- निरेषाश्च अल्पायतनवदनाश्च विंवप्रतिविंवअप्रतिविंवदर्शनवंदनाश्च मृदुजिह्वाश्च
ताम्रजिह्वाश्च गजगर्जितजीमूतघोषाश्च मधुरगुरुमंजुस्वराश्च वृत्तदंष्ट्राश्च तीक्ष्णासमदं
ष्ट्राश्च अनुपूर्वदंष्ट्राश्च तुंगनासाश्च शुचिनासाश्च विसालनयनाश्च आयतनलेखाश्च वि
तपश्चनयनाश्च नीलोत्पललणकलतनयनाश्च -- व्यायतनपीतचक्षुषश्च अघतध्रुवश्च
समरोमभ्रवश्च स्निग्धभ्रुवश्च पीनायतकर्णाश्च समकर्णाश्च अनुयहतकर्णाश्च स्वपरि
सातललाटश्च सुपरिपूणाश्च भ्रमरसदृशकेशाश्च वृत्तकेशाश्च भुक्तकेशाश्च असंसुदित
केशाश्च अयरुषकेशाश्च सुपरिकेशाश्च श्रीवत्सस्वस्तिकनेत्रावर्तचक्रारयभ्रमतस्यतिलांघ्र
नपादतलाश्च बुद्धाभगवन्तोभवति ॥ इमानिभिक्षवस्तथागतस्याशीत्यनुव्यंजनातिकायेनि
वृत्तानि ॥ ॥ यदुक्तं भगवता धर्मवोभिक्षवो देशयिष्याम्यादौ कल्पाणां मध्ये कल्पाणां य
थैवसाने कल्पाणां स्वर्थस्वव्यंजनं केवलं परिपूर्णं परिशुद्धं पर्यवदानं ब्रह्मचर्यसंप्रका

अ. वि.
२८

धर्म.
२८

